

Eva Tomášková

eva.tomaskova@law.muni.cz

Katedra finančního práva a národního
hospodářství

Veřejné finance a fiskální právo

Veřejné finance a veřejné statky

Současný pohled na veřejné finance

- Má stát přebírat část suverenity racionálně uvažujících a chovajících se subjektů?
- Bude stát schopen poskytnout těmto subjektům určité užitky?
- Rozsah veřejného sektoru – kolektivismus x individualismus.
- Podle toho se rozhoduje:
  - jak velká část statků se bude rozdělovat
  - jak velká bude redistribuce důchodů a bohatství
  - jak velký objem prostředků bude z výše uvedených důvodů odčerpán ze soukromého sektoru do veřejného

Tržní selhání

- Mikroekonomické příčiny
- Makroekonomické příčiny
- Mimoekonomické příčiny

Mikroekonomické příčiny

- Nedokonalá konkurence
  - Přirozený monopol
  - Administrativní monopol
- Nedostatek informací
- Existence veřejných statků
- Existence externalit
  - Nezamýšlený užitek či náklad jiným subjektům
    - Pozitivní
    - Negativní
    - Reciproční

Veřejné řešení externalit I.

- Snaha o nápravu trhu prostřednictvím vládních (státních) intervencí
- Pigouovská daň
  - spojená s negativními externalitami
  - přiblížit soukromé náklady k nákladům společenským
  - korekční daně (pokuty)
  - Základní problém Pigouova přístupu spočívá v tom, jak má vláda stanovit úroveň znečištění, která je společensky efektivní. Ochotu platit za čisté životní prostředí nelze měřit.
- Pigouovská dotace
  - pozitivní externality
  - přiblížit soukromé užitky k užitkům společenským
  - korekční dotace
- Jak určit výši externích nákladů či užitků?

Veřejné řešení externalit II.

- **zákaz**
  - částečné omezení (např. zákaz kouření v restauracích)
- **příkaz**
  - kolik negativní externality mohu vyprodukovat (limity chemických látek v odpadních vodách), limity objemu produkce (spotřeby), limity vstupu, obchodovatelné licencování (emisní povolenky)
- **státní regulace**
  - různé povinnosti k omezení negativních externalit (povinná ČOV)
- **jednorázová finanční podpora**
  - jednorázové náklady na investice k odstranění negativní externality nebo produkci pozitivní externality (dotace na vybudování ČOV)
- **vlastní činnost**
  - vláda vykonává určité činnosti a nahrazuje soukromé producenty zejména pozitivní externality (vzdělání)

Soukromá řešení externalit

- působení určitých samovolných tendencí trhu, jež za určitých podmínek automaticky vedou k odstranění externích vlivů,
- způsoby řešení:
  - pravidla odpovědnosti a společenský postih
  - uspořádání vlastnických práv
  - soukromá vyjednávání
  - internalizace
    - zajistit, aby externality měly dopad pouze na aktéry, kteří je generují
    - zajistit, aby většina dopadů se projevila v rámci externality (uvnitř jednotky), tyto se pak stanou vnitřní záležitostí

Pravidla odpovědnosti a společenský postih

- soudní řešení problému
  - původce externalit je ze zákona odpovědný za újmy, způsobené jiným osobám
  - nápravu škod iniciuje přímo poškozený subjekt
    - náklady na vedení soudních sporů jsou vysoké
    - škoda způsobená externalitami nepřekročí náklady na soudní spory, neboť těm, kteří externality vytvářejí, je výše škod způsobená externalitami známá
    - nejednoznačnost většiny soudních rozhodnutí
    - vysoké náklady soudního procesu a obtížně předvídatelný výsledek
    - velký počet poškozených s malou mírou poškození nebudou požadovat řešení prostřednictvím soudního sporu

Uspořádání vlastnických práv

- Jestliže nejsou jasně vymezena vlastnická práva, pak lze vyřešit přidělením či prodejem vlastnických práv
- Je možné spravovat majetek a vybírat poplatky (právo rybařit na řekách)

Soukromá vyjednávání

- mezi zainteresovanými subjekty,
- Coaseho teorém: jestliže spolu mohou strany sporu vyjednávat (a odškodňovat se), dojdou k efektivnímu řešení
- efektivní řešení je nalezeno, jestliže:
  - transakční náklady vyjednávání mezi vlastníky jsou nulové, resp. nízké
  - vlastnická práva a jejich obsah (včetně smluv) je perfektně specifikován
  - neobjevuje se černý pasažét

Makroekonomické příčiny

- Nedostatečné využívání zdrojů

Hlavní cíle hospodářské politiky:

- ekonomický růst
- nízká nezaměstnanost
- stabilní cenová hladina
- stabilní zahraniční politika

Magický čtyřúhelník

Mimoekonomické příčiny

- Zmírnění nerovností mezi subjekty
- Zvýšení kvality lidského potenciálu
- Uchování, příp. zvýšení kvality životního prostředí

Příčiny selhání státu

- obtížnost předvídání důsledků státních zásahů na soukromý sektor
- omezené informace potřebné pro rozhodování o určitém typu státního zásahu
- realizační zpoždění státního zásahu
- obtížnost kontroly činnosti státní správy
- byrokratický aparát, jež má snahu se rozpínat
- problematický výběr nejvhodnějšího řešení z alternativních návrhů
- vliv zájmových skupin na veřejné rozhodování
- politický vliv atd.

Veřejný sektor (1)

- Definice veřejného sektoru:
  - zahrnuje instituce a organizace zabývající se činnostmi, které nejsou předmětem zájmu subjektů soukromého sektoru, nebo redistribucí
  - jsou úplně či částečně financovány z veřejných prostředků
  - jsou spjaty s fiskálním systémem a rozpočtovou soustavou
- Poslání veřejného sektoru:
  - předcházet důsledkům selhání trhu,
  - řešit důsledky selhání trhu v ekonomickém růstu a sociálním rozvoji.

Veřejný sektor (2)

- **Veřejný sektor se zabývá:**
  - vymezením argumentů pro rozvoj a uplatnění ekonomické úlohy státu,
  - hlavními oblastmi činnosti veřejného sektoru,
  - analýzou a rozбором specifik výsledných produktů veřejného sektoru,
  - efektivitou činností institucí ve veřejném sektoru.
- **Velikost veřejného sektoru:**
  - v ČR je cca 46 % veřejných výdajů / HDP
- **Současné trendy:**
  - Dekoncentrace – rozdělování kompetencí v rámci jednoho subjektu veřejné správy (státu),
  - Decentralizace – přesun kompetencí ze státu na jiný subjekt veřejné správy
  - deetizace

Veřejný sektor x veřejné finance

- Úkol veřejného sektoru:
  - zajistit potřebné veřejné statky,
  - vytvářet podmínky pro fungování soukromého sektoru.
- Úkol veřejných financí:
  - zabezpečení potřebných finančních prostředků a zajištění efektivity jejich použití,
  - profinancování různých transferů,
  - stimulace ekonomických subjektů k určitému chování.

<https://www.novinky.cz/clanek/kemel-kemel-verejne-finance-ve-volebnim-roce-40487957>

Statky

- Normální statek
  - zvýšením důchodu spotřebitele je poptáváno větší množství
- Méněcenný statek
  - zvýšením důchodu spotřebitele poptáváno menší množství
- Lhostejný (neutrální) statek
  - spotřeba neovlivňuje užitek spotřebitele
- Luxusní statek
  - poptávka stoupá rychleji než úměrně s rostoucím příjmem
- Žádoucí statek
  - spotřeba zvyšuje užitek spotřebitele
- Nežádoucí statek
  - spotřeba snižuje užitek spotřebitele (např. alergie)
- Giffenův statek
  - poptávané množství roste s jeho rostoucí cenou
  - slouží k uspokojení základních potřeb a současně nejsou k dispozici blízké substituty za odpovídající cenu

Některá členění statků

- ***dle charakteru statků***
  - volné statky
  - ekonomické statky
    - z hlediska spotřeby členíme na: spotřební a kapitálové statky,
    - z hlediska vzájemného vztahu členíme na: substituty a komplementy,
    - z hlediska geografického členíme na: národní (celostátní), regionální a lokální
- ***dle institucionálního členění***
  - Čistě tržní statky
    - Cena sjednána trhem
  - Čistě netržní statky
    - Statky neprochází trhem, cena je nulová nebo stanovená administrativně ve formě uživatelského poplatku, o produkci rozhoduje stát
  - Polotržní statky
    - Prochází trhem, cena je předmětem diskriminačních opatření, např. cenový strop, rozhoduje se na jednotlivých vládních úrovních
  - Začlenění statku do dané kategorie závisí na politickém rozhodnutí.

Některá členění statků

- ***podle způsobu rozhodování***
  - **soukromé statky**
    - Soukromé subjekty rozhodují podle individuálních preferencí, maximalizují svůj užitek
  - **veřejné statky**
    - O produkci a spotřebě se rozhoduje veřejnou volbou, uspokojují potřeby určitého společenství, produkce má redistribuční důsledky
- ***z ekonomického hlediska***
  - čisté soukromé statky
  - čistě kolektivní statky (nerivalitní, nevyloučitelnost ze spotřeby, nelze určit přesný podíl jednotlivce na spotřebě tohoto statku, nedělitelná kvalita, nulové mezní náklady, automatická spotřeba)
  - smíšené kolektivní statky (lze vyloučit jedince ze spotřeby, kvalita je nedělitelná)
    - fakultativní
    - přikázaná státem tzv. upřednostněné veřejné statky

Veřejné statky

- Nejčastější chyby v definování:
  - Veřejné = veřejná produkce a veřejné financování produkce
  - Jsou poskytovány zdarma
  - Veřejný sektor je při produkci veřejných statků vždy neefektivní
- Veřejné statky jsou spojeny s:
  - nerivalitou spotřebitelů
  - nedostupností preferencí
  - nevylučitelností ze spotřeby
  - výskytem „černého pasažéra“ (transakční náklady)

- <https://dikobraz.cz/slepy-pasazer>

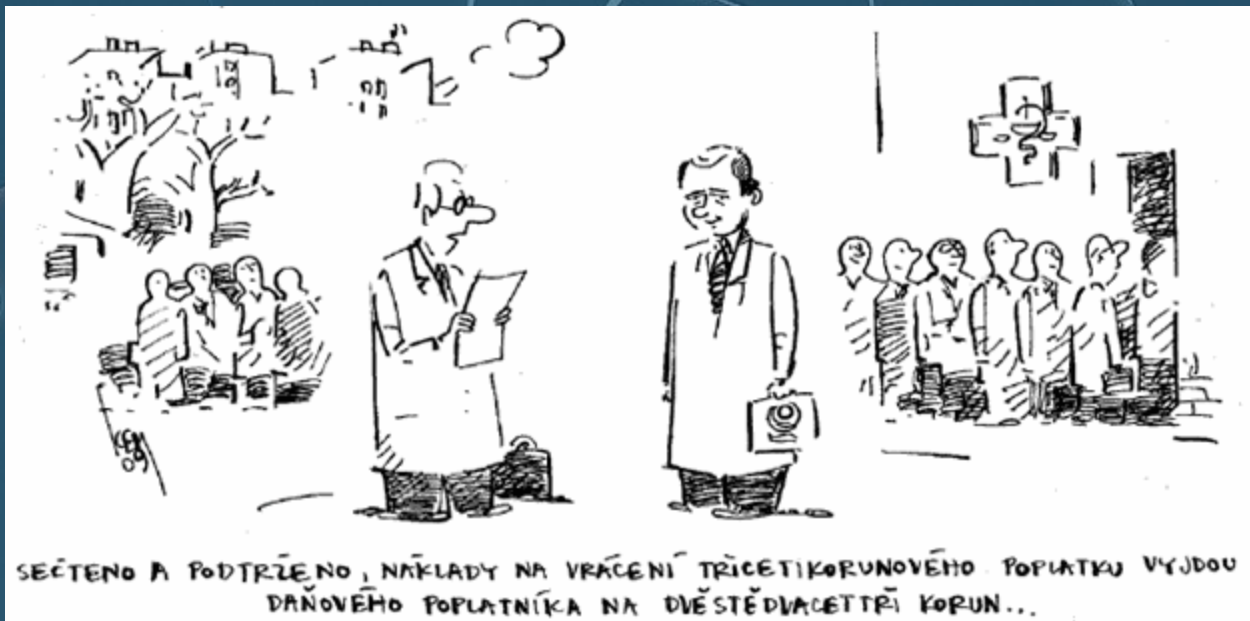
Historie veřejných statků

- P.A. Samuelson
  - 1954: jde o statky, ze kterých všichni čerpají užitek a zároveň spotřebou tohoto statku neomezují spotřebu ostatních
  - 1989: mohou být využívány všemi bez navýšení nákladů, které jsou spojeny s poskytnutím těchto statků jednotlivci, jejich výhody jsou nedělitelné a není možné nikoho vyloučit ze spotřeby
- J.E. Stiglitz
  - nulové marginální náklady na dodatečnou jednotku spotřeby a obtížnost vyloučit jednotlivce z využívání veřejného statku

Lindahlova daň

- E. Lindahl
  - 1919: jednotlivci platí za veřejné statky podle svých mezních přínosů, tedy podle užitku, který jim přináší spotřeba dodatečné jednotky veřejného statku
  - Optimální úroveň veřejného statku je takové množství, při kterém se ochota zaplatit za další jednotku statku v souhrnu za všechny jednotlivce rovná mezním nákladům na poskytování tohoto statku
  - optimální množství statku vynásobené ochotou zaplatit za další jednotku tohoto statku při tomto množství
  - Nutná podmínka: Znalost preferencí spotřebitelů + neměnnost těchto preferencí

Způsoby zabezpečování veřejných statků

- ve veřejném sektoru
- veřejnou zakázkou u soukromého sektoru
  - soukromý sektor participuje jak na zajištění veřejné infrastruktury, tak často zajišťují i určité veřejné služby pro občany
- společná participace veřejného a soukromého sektoru
- závisí na:
  - kritériích hospodárnosti vynakládání finančních prostředků
  - geografické povaze statků
  - užitečnosti statků pro občany v teritoriálním kontextu
- decentralizované zabezpečování:
  - stát prostřednictvím jednotlivých stupňů územní samosprávy

Způsoby zabezpečování veřejných statků

- obce:
  - národní veřejné statky v přenesené působnosti (např. základní školství)
  - lokální veřejné statky v samosprávné působnosti
    - čisté veřejné statky: např. veřejné osvětlení, místní komunikace, městská policie
    - smíšené veřejné statky: např. městská hromadná doprava
- vyšší územní samosprávné celky:
  - národní veřejné statky (např. vzdělání, oprava a údržba některých komunikací)
  - regionální veřejné statky v samosprávné působnosti (např. hasičský sbor),
- stát:
  - národní veřejné statky (např. národní obrana, státní policie, justice)

Kritéria pro rozhodování o způsobu zabezpečení veř. statků

- Objem vynakládaných finančních prostředků z veřejných rozpočtů
- Užitek obyvatel

Efekt přetížení

- projeví-li se v určitém období u veřejného statku zvýšená poptávka, a tedy i vysoká spotřeba či dokonce nadspotřeba, má to za následek snížení kvality pro všechny uživatele
- Řešení: vyloučení nadbytečného spotřebitele
  - aplikovaný přidělový systém
  - použití cenového mechanismu (uživatelské poplatky
    - v jednotné výši
    - v individuální výši
    - v diferencované výši dle např. platební schopnosti uživatele, výše spotřeby, druhu statku (bytový x nebytový prostor)

Uživatelský poplatek

- Podíl na nákladech na produkci a distribuci, zbytek je financován z veřejného rozpočtu ve formě dotace
- Plný podíl na nákladech (100 %) + systém adresných dávek pro sociálně slabé občany
- Plný podíl na nákladech + zisková marže
  - např. pro obyvatele pouze podíl na nákladech, pro podnikatele navíc zisková marže

Děkuji za Vaši pozornost. 😊

